

НАРАТИВНА СТРУКТУРА ПОВІСТІ «ИМЕНИНЫ» А.П. ЧЕХОВА

Проза російського письменника Антона Павловича Чехова засвідчує перехід від зрілого реалізму до модернізму. Проза А. Чехова не є однорідним явищем, вона є різноманітною у жанровому та стильовому аспектах. Починаючи з 1880-х років у творчості письменника змінювалися теми, проблеми, сюжети, мотиви, форми авторської позиції, пейзаж, символи та інші художні складники прози митця. З 1880-х років митець звертається до більш вагомих проблем та тем у своїх повістях. Він намагається розкрити соціальні, соціально-психологічні, філософські проблеми не однієї сім'ї а й усього людства на противагу коротеньким жартівливим оповіданням. Чехов досліджує духовні процеси суспільства крізь внутрішній стан людини, відношення людини до суспільства і навпаки. У творах цього періоду зосереджено увагу письменника на розкритті внутрішнього стану героїв за допомогою психологізму та підтексту, а також іншим формам чеховського психологізму: мова персонажів, наявність оповідача, місце пейзажу та інтер'єру. Повісті Чехова насичені поєднанням об'єктивної лінії із внутрішньою дією. Серед повістей цього періоду можна назвати наступні: «Именины» (1888), «Дуэль» (1891), «Степь» (1888), «Огни» (1888), «Скучная история» (1889), «Рассказ неизвестного человека» (1892) та ін.

Повість «Именины» засвідчила новий, зрілий етап творчості А. Чехова – перехід від ранніх оповідань до більш широкого соціально-психологічного аналізу дійсності й стану людини.

Повість «Именины» А. Чехова була написана у 1888 році. У цей період він створив кілька прозових книг, книг фельєтонів, рецензій та статей. Протягом восьми років, Чехов писав оповідання, гуморески, анекдоти, афоризми, створював жартівливі оголошення та календарі. «Писал все, – шутил потом сам Чехов, – кроме стихов и доносков», – зазначає Г. Бердников [1, с. 168].

Повість Чехова «Именины» не схожа на інші оповідання та твори. Вона сповнена ідеологічних і моральних проблем, втілює трагізм однієї сім'ї як усього суспільства. «Именины» відрізняються від інших повістей глибоким інтересом до суспільних проблем, до політичних та ідеологічних питань, а також проблем сім'ї.

15 вересня 1888 року Чехов повідомляє Плещееву О.М. про те, що пише оповідання «помаленьку, и выходит он сердитый», а 30 вересня твір закінчено: «вышел немножко длинный <...> немножко скучный, пожизненный и, представьте, с «направлением» [1, с. 170]. Закінчивши твір, Чехов поспішає повідомити Плещееву про його зміст: «Я не либерал, не консерватор, не постепенец, не монах, не индифферентист <...> Я ненавижу ложь и насилие во всех их видах <...> Фарисейство, тупоумие и произвол царят не в одних только купеческих домах и кутузках; я вижу их в науке, в литературе, среди

молодежи <...> Фирму и ярлык я считаю предрассудком. Мое святое святых – это человеческое тело, здоровье, ум, талант, вдохновение, любовь и абсолютнейшая свобода, свобода от силы и лжи, в чем бы последние две ни выражались» [1, с.171].

Сюжетну лінію повісті становить історія життя Петра Дмитровича та його дружини Ольги Михайлівни. У творі розкрито конфлікт двох світів – світу ідеологічного та світу інтимних відносин людей. Головна відмінність полюсів полягає у природності та людяності почуттів та взаємин. Здавалося б, що світ сімейних відносин має бути сповнений взаєморозуміння, поваги та любові. Світ відносин між подружжям у повісті «Именины» – це світ фальші та неправди. Змалювання усіх персонажів твору супроводжують фальшиві посмішки, відчуття, слова та наміри. Ольга Михайлівна лише намагається діяти і жити природно, вона думає про свого «маленького человечка», який має скоро прийти у світ фальші, про кохання її чоловіка, про ті вчинки Петра Дмитровича, які не дають спокійно жити. Драматична ситуація твору полягає у тому, що головні герої твору підвладні штучному офіційному життю, саме така атмосфера призводить до трагічної кінцівки повісті. Життєву драму героїв можна побачити не відразу, а через вчинки та переконання подружжя. Персонажі не мають бажання змінити своє життя на краще, виправити помилки молодості, припинити жити за законами фальшу. Лише один погляд чоловіка викликає співчуття дружини: «Что сказать ему? – думала она, – я скажу, что ложь тот же лес: чем дальше в лес, тем труднее выбраться из него. Я скажу: ты увлекся своей фальшивой ролью и зашел слишком далеко; ты оскорбил людей <...> Поди же, извинись перед ними, посмейся над самим собой, и тебе станет легче <...>» [5, с.340]. Прийом внутрішнього монологу закінчується нічим, оскільки Петро Дмитрович, як завжди, приймає позу байдужого чоловіка і нічого сказати неможливо. У кінці повісті також звучить прийом мовчання, а за ним і трагічна кінцівка повісті – смерть дитини. І саме зараз вони зрозуміли свою провину перед ненародженою дитиною: «– Оля! – сказал он, ломая руки, и из глаз его вдруг брызнули крупные слезы <...> зачем мы не берегли нашего ребенка? Ах, да что говорить!», – з печаллю говорить Петро Дмитрович [5, с.361]. Тема смерті дитини, ненародженого немовля неодноразово звучала у творчості письменника: «Горе» (1885), «Моя жизнь» (1896), «Рассказ неизвестного человека» (1892), а також нещасливого подружнього життя: «Попрыгунья» (1892), «Огни» (1888), «Драма на охоте» (1885), «Дама з собачкой» (1899) та ін.

Образ Ольги Михайлівни повісті «Именины» А. Чехова є схожим з образом Анни Кареніної роману «Анна Каренина» Л. Толстого. У творах письменників є подібність образів, а також гострота проблематики. У центрі уваги зображено складне життя персонажів, постійна боротьба між «я-зовнішнім» та «я-внутрішнім». Душевна драма героїнь є трагедією усього суспільства. Психологічний стан героїнь є однаковим у момент трагічного фіналу.

Кульмінаційним моментом твору є жорстока та звинувачувальна розмова Ольги Михайлівни та її чоловіка. Момент прозріння настає лише тоді, коли вона відчуває нестерпний біль. Вона розуміє, що розвінчання життєвої драми призводить до трагічної розв'язки, вона втрачає дитину і залишається знову зі своїми думками та переживаннями наодинці.

Наскрісною проблемою повісті є проблема неправди та фальшу. Ця проблема виявлена у словах, вчинках, обіцянках подружжя і усього суспільства. Проблема пристосування та фальші є не новою, вона досить гарно висвітлена і у наступних творах письменника: «Попрыгунья», «Хамелеон», «Смерть чиновника», «Толстый и тонкий» та ін. Джерелом неправди є офіційна, службова сфера спілкування, яка є пріоритетом над неформальною. У жодного героя повісті немає індивідуальних, власних орієнтирів та стереотипів. Кожен з них грає певні ролі, але насправді ніхто з них не є ні лібералом, ні українофілом, ні консерватором [2,с.57].

Наскрізним мотивом повісті є мотив відчуження. Подружжя не розуміє одне одного і намагається якнайшвидше змінити тему розмови аби не дійти до суперечки. Внутрішній світ героїв тісно пов'язаний із зовнішнім. Усі переживання та думки персонажів є наслідком того соціального життя, у якому вони живуть, цей зв'язок супроводжує їх крізь усю повість. Такий контраст допомагає розкрити справжнє «я» і приховане «я» персонажів твору, їхні сімейні стосунки, розкриває сутність їхнього життя, відіграє мотиваційну, жанрово-стильову, емоційно-оцінну функції. Персонажі постійно то пристосовуються, то волюють якнайшвидше відійти один від одного [3].

Повість написана у формі подієво-сюжетної будови, тобто наявність і відкритість проблеми твору та передбачувана кінцівка. Глави допомагають розкрити душевний стан персонажів, виявити їхню еволюцію станів та дослідити колізію стосунків. Згідно із типологією наративних структур, повість належить до лінійної оповідної структури, оскільки подієвість моделюється лінійно, тобто розгортаються події з минулого через теперішнє в майбутнє при можливих ретроспекціях і характеризується наявністю іманентної логіки. Події розгортаються повільно та послідовно. Повість «Именины» написана від третьої особи, тобто головним спостерігачем усіх подій є стороння людина. Письменник використовує об'єктивну форму оповіді, але з елементами суб'єктивної нарації. Наратор займає позицію «олімпійця», тобто є персональним розповідачем. Розповідач при цьому відіграє головну роль – йому відомий фінал. Зі слів наратора читач дізнається основні факти з життя персонажів, їхні життєві орієнтири та наміри. Розкриттю душевного стану допомагають внутрішні монологи та діалоги персонажів, події у творі. У творі висвітлено точки зору різних героїв а саме: Петра Дмитровича, Ольги Михайлівни, дядька та інших персонажів, вони ніби допомагають розкрити життєву драму подружжя. Визначальним критерієм у створенні наративної будови твору є часовий параметр, тобто хронотоп твору. Часовий параметр повісті охоплює лише обід першого дня і ранок наступного, але за такий

короткий проміжок часу читач дізнається основні моменти із життя персонажів. Часовий простір допомагає визначити основні життєві плани героїв, еволюціонувати персонажам: на початку повісті ані Ольга Михайлівна, ані Петро Дмитрович не згадували про дитину, не турбувалися нею, але в кінці повісті вони не знаходять собі місці і не можуть уявити життя без немовля. Увесь час герої думають про свої власні забаганки: політичні переконання, онтологічні та екзистенційні питання.

Назва твору має символічний смисл, оскільки іменини Петра Дмитровича закінчуються не радісно, а навпаки трагічно. День мав бути насиченим цікавими подіями, розмовами, незабутніми враженнями, але він сповнений жалем, ненавистю та відчаєм. Письменник досить критично ставиться не стільки до ідеї соціальної рівності, скільки до ідеї гармонії у сім'ї. У результаті все ж таки соціальні питання, питання рівності відходять на другий план, вони є несуттєвими у порівнянні з питаннями збереження родини. У перевазі цієї ідеологічної сфери є і вина Петра Дмитровича перед дружиною, ненародженою дитиною, рідними. Слід зазначити той факт, що все ж таки попри докори сумління, ненависть, жаль до чоловіка, Ольга Михайлівна кохала його по-справжньому: «Как он без меня будет жить? С кем он будет чай пить, обедать, разговаривать по вечерам, спать?» [5, с.359]. Після втрати дитини, вона відчула себе самотньою та непотрібною нікому у світі. У фіналі повісті звучать слова Петра Дмитровича, сповнені жалю, відчаю та образи, які допомагають розкрити його внутрішній та психологічний стан. Важливу роль у повісті набувають риси психологізму, які допомагають розцінити себе зсередини і виявити своє справжнє «я» і «я» приховане.

Отже, повість «Іменины» засвідчила новий етап у творчості митця, вона розкрила життєву драму не однієї сім'ї, а й усього суспільства. Письменник шукатиме нових позицій та шляхів зображення життя людей у нових творах, концентруючи увагу на духовному стані сучасної йому людини, що увиразнюється з допомогою різноманіття форм нарації і наративних типів.

Література

1. Бердников Г.П. А.П. Чехов. Идеиные и творческие искания / Г.П. Бердников. – М.: Художественная литература, 1984. – 511с.
2. Дерман А.Б. О мастерстве Чехова / Абрам Борисович Дерман. – М.: Советский писатель, 1959. – 207с.
3. Капитанова Л.А. А.П. Чехов в жизни и творчестве / Людмила Анатольевна Капитанова. – М.: ООО «ТИД» Русское слово-РС, 2000. – 88с.
4. Соболевская Н.Н. Поэтика А.П. Чехова / Наталия Николаевна Соболевская. – Новосибирск: Высшая школа, 1983. – 88с.
5. Чехов А.П. Повести / А.П. Чехов. – М.: Правда, 1983. – 448с.

Анотація

Коваленко К. Г. НАРАТИВНА СТРУКТУРА ПОВІСТІ «ИМЕНИНЫ» А.П. ЧЕХОВА

Дослідження присвячено з'ясуванню особливостей наративної структури повісті А.П. Чехова. Особливу увагу приділено дослідженню історичної основи твору, характеристиці головних персонажів, художній деталі та рисам психологізму. У статті розглядаються наративна позиція та місце оповідача у повісті. Наративну структуру твору складають об'єктивна оповідь з елементами суб'єктивної нарації, а також персональний наратор, який відіграє головну роль у розкритті конфлікту повісті. Проаналізовано основні проблеми та мотиви повісті.

Ключові слова: наративна структура, наратор, персональний наратор, об'єктивна нарація, хронотоп.

Аннотация

Коваленко К. Г. НАРАТИВНАЯ СТРУКТУРА ПОВЕСТИ «ИМЕНИНЫ» А.П. ЧЕХОВА

Статья посвящена особенностям нарративной структуры повести А.П. Чехова. Особое внимание уделено исследованию исторической основы, характеристике главных персонажей, художественной детали и чертам психологизма. В данной статье рассматриваются нарративная позиция и место нарратора в повести. Нарративную структуру повести составляют объективная наррация с элементами субъективной, а также персональный рассказчик, который играет главную роль в раскрытии конфликта повести. Определены основные проблемы и мотивы повести.

Ключевые слова: нарративная структура, нарратор, персональный нарратор, объективная наррация, хронотоп.

Summary

Kovalenko K. H. NARRATIVE STRUCTURE OF THE STORY «NAME-DAY CELEBRATION» BY A.CHEKHOV

The investigation identifies peculiarities of the narrative structure of the story by A. Chekhov. Much attention is paid to the investigation of the historical basis of the story, the characteristics of the main heroes, the detail and the role of psychological analysis. The narrative position and the place of the narrator are analyzed in the story. The narrative structure of the story consists of objective narration with some elements of subjective one. It is investigated in this article. A personal narrator plays a great role in the detection of the main conflict in the story. The role of the problem and motive are analyzed in the article.

Key words: narrative structure, narrator, personal narrator, objective narration, chronotope (an interdependent unity of time and space).